

Iben Krogsdal: Fra dybet. Nye salmer over gamle salmer.

Syng Nyt, Hjortshøj u.å. (2019). 156 sider. Købes på www.syngnyt.dk

Anmeldelse af Ove Paulsen

Et mesterligt kæmpeværk kan man med rette kalde Iben Krogsdals nye gendigtninger af de gammeltestamentlige læsninger fra Salmernes Bog i Den Danske Alterbog 1992. Hun genoptager dermed en gammel kunst fra reformationstiden, nemlig at gendigte Davids Salmer, så de dels kan virke fortolkende i forhold til bibelteksten, dels kan give den syngende lige så stærke indtryk som bibelteksten.

Bogen er indrettet med Iben Krogsdals salmer med melodier af 25 nulevende komponister, efterfulgt af Kirsten Nielsens på én gang grundige og intelligente, klare og letfattelige Efterskrift og til sidst selve teksterne fra Alterbogen.

Kirsten Nielsen kommenterer ud fra den gammeltestamentlige baggrund, men med fuld forståelse af de gammeltestamentlige salmers placering i en folkekirkelig gudstjenestesammenhæng, hvorfor gendigtningerne må indholde både kristen teologi, der inddrager Det ny Testamente, og imødekomme moderne, søgende, men ikke nødvendigvis meget vidende, mennesker, der læser teksterne og synger salmerne.

Sammensætningen af salmer og Efterskrift er særdeles vellykket.

Om titlen siger Iben Krogsdal i sit forord: "De nye salmer er skrevet fra dybet: Traditionens, sjælelivets og salmernes historiske dyb. Det dyb, vi stadig kan hente inspiration fra og møde os selv i på godt og ondt".

Hvis man, som jeg, har beskæftiget sig indgående med Salme 130¹ *Fra det dybe råber jeg til dig, Herre*, der på latin kaldes *De profundis*, hører man endnu mere i titlen, og som læser bliver man så heller ikke snydt, når man når frem til den dobbelte gendigtning af Salme 130, der er 2. rækkes gammeltestamentlige tekst til Bededag. De to gendigtninger er så forskellige som ild og vand. Man forstår, hvad forordet siger om, hvordan gendigtningerne blev til: "Jeg har bogstavelig talt gået de gammeltestamentlige salmer igennem på vandreture ud over markerne ved Hjortshøj ... Jeg har takket som de gamle israelitter, følt tomhed som dem, klaget, knælet og rejst mig igen".

Den første gendigtning har fælles førstelinje for alle tre strofer: "Det er kun dig nu, Gud, det er kun dig." I første strofe lægger jeg-personen "alt jeg er i dine hænder" og lader det være op til Gud, hvordan det ender. I anden strofe skærpes det:

Jeg findes ikke længre selv i håbet.
Nu må du løfte mig, nu er jeg kun
et kald fra dybet, Gud, jeg er kun råbet

Gud lægger til gengæld vejen, vi skal gå, frem for os og lyser for os til det sidste.

Hvis vi dermed føler os langt borte fra Martin Luthers *Aus tieffer not schrey ich zu dyr* (DDS 496), skal vi blot løfte hovedet og se os om. Hele Luthers salme står faktisk i de tre strofer, blot med helt andre ord. Jeg'et, som også er den syngendes eget jeg, er i dybet, et intet, et råb. Der er kun Gud, der kan frelse, og det gør han. De profundis går også fint op i de tre strofer.

Den anden gendigtning er mere dynamisk. Det er igen synderen, der taler og kommer til Gud med ordene:

Jeg kommer i min dybe nød
jeg kalder på dig, Herre,
jeg føler jeg er fuld af død
og frygt der bliver værre

Igen er vi side om side med både Salme 130 og Luther. Jeg er i dybet, fuld af synd. Kun Gud kan gøre noget. Gud er den eneste, der har set det hele, al jeg-personens synd og deraf følgende fornemmelse af død og frygt, glædesløshed og angst. Gud kan skrue ned for blusset og lader synderen være sit barn: ”så gør mig mindre verdensklog og mere vild af børnesprog, og hvisk hvor jeg har hjemme”, og videre: ”Ja, vær det stille skæbneskælv der går fra grav til vugge”, hvorefter salmens ”jeg” bliver et ”vi”. På god luthersk vis indføres til sidst virkningen af Kristi opstandelse på syndens dødkød:

Så står vi op igennem dig
befriet fra det døde,
og ser der går den anden vej
end den vi lagde øde,
og vi kan tage næste skridt
og hviske: tak! og ånde frit
til du går os i møde

Også den første del af Salme 22 *Min Gud, min Gud! Hvorfor har du forladt mig?* versene 2-22a, som er 2. rækkes læsning til langfredag, er gendigtet på to forskellige måder. I den første gendigtning indleder ”Langfredag i verden” hver halvdel af salmens seks strofer. Langfredag har bredt sig fra Golgata ud til hele den verden, vi kender, og er derved blevet meget vedkommende. En verden hvor grusomhed og uretfærdighed triumferer. De dyr eller arter, der udfører de grufulde handlinger, er næppe dem fra zoologien eller FNs verdensmål, men fæle tusmørkekræfter mellem menneskene, der gør det ondeste, her toppet af korsfæstelsen. Salmen er en bøn til Gud midt i grusomhedens triumf, hvor ”dyrene samles om lemlæstet kød ... De stærkeste lever og solen er blødende rød”. Det sidste kunne være en henvisning til et tidligere brugt motiv² med den luskende og luskede ræv, der måske er Djævelen selv, ”denne verdens fyrste” (Joh 12,31 o.a.), som man låser sin dør for. Her synes det imidlertid at være omsonst, for i strofe 5 sejrer rovdynet og jorden er kold, så den blødende røde farve er hverken varsel eller trussel, men virkelighedens alvor. Kaos topper i strofeslutningerne 4 og 5 med ”Nu kommer den time hvor hundene flænses

Guds navn” og ”Nu kommer den time hvor arterne brøler af vold”. Salmen begynder og slutter med Kristus på korset. Hele det omfattende kaos begynder med ”Og himlen er stille. Et menneske hænger på korset forladt” og slutter med ”Gud, hjælp os. Det haster. Der hænger et menneske her”. Håb ser man ikke meget til. Strofe 6 begynder med bønne: ”Gud, hvor er du henne? Lad dødskampen ende og vis hvem du er”.

Den anden gendigtning ”Mørkeverden, offertime” har helt forladt Golgata og er en smertelig elegi over verdens uendelige lidelser på grund af grusomheden. Gud har virkelig forladt os. ”Ingen svarer nej! når jorden skriger” ”Ingen griber ind, når døden kommer”, ja ”den der hvisker fadervor skal tabe, den, der går i blodrus hjem, kan brøle”. Det går hårdt ud over børnene:

børnene som ingen sjæl kan trøste,
smertens jag bag byens låste døre

Aftensmeltning, himmelflænge,
alle jordens mindste skal forbløde

Det sidste er andenlinjen i hver strofe, der er gennemgående, men varieret: ”alle jordens elskede skal lide”, ”skal miste”, ”skal føle”, ”skal høre”, det var børnene ovenfor, og her er det altså de mindste, der skal forbløde. I strofe 6 skal alle jordens elskede svimle, og i sidste strofe buldrer mørket frem fra alle huse efter en kort bøn til Gud om at vise sin styrke. Det næste, ”dyrene” vil knuse, er håbet.

Langfredag viser Gud ikke sin styrke, men sin svaghed, der dog er stærkere end mennesker. Skildringen af verdens grusomhed og de deraf følgende lidelser er sort, men ikke meget forskellig fra summen af de nyheder, der nu om dage når os i så store mængder.

I gendigtningen af Salme 110 *Herren sagde til min herre: ”Sæt dig ved min højre hånd, indtil jeg får lagt dine fjender som en skammel for dine fødder!”* de fire første strofer, der er 1. rækkes læsning til Kristi himmelfartsdag, er det helt klart Jesus Kristus, der spiller den store rolle helt fra det indledende Trishagion ”Hellig, hellig, hellig” og til han formidler gudstjenesten, hvor den store præsts mange små præster tager hånd om menigheden i livets kampe og stille stunder, med himlen og livets kilde som midler.

Det fælles omkvæd til alle fem strofer

Kristusblikket stråler ind i vore sjæle
vi skal ikke herske
vi skal bare knæle

understreger, at teksten forstås i folkekirkelig liturgisk sammenhæng. Det er lettelsen ved at modtage syndernes forladelse uden modydelse, uden at skulle erobre verden eller skabe fuldgyldige erstatningshandlinger, blot ved knælende at modtage hans legeme og blod. Den opstandne kom fra døden ”for at løfte fjender ind i morgenrøden” en suveræn

fortolkning af bibeltektens *som dug af morgenrødens moderskød*, hvor morgenrøden bliver syndernes forladelse og det evige liv. Men det sker ikke uden omkostninger.

Verden er hans kirke
solen er hans hjerte,
horisonten gløder
dagligt af hans smerte.

Gendigtningen af Salme 115, *Ikke os, Herre, ikke os, men dit navn skal du give ære*, i dens alterbogsudskæring, versene 1-9 og 12, der er 1. rækkes læsning til 12. s. e. trinitatis, har samme indledning til alle fem strofer, nemlig "Troen er et land". Alt efter hver strofes perspektiv fortsætter de med "hvor himlen stiger", "hvor foden svæver", "hvor stærke hænder bærer os", "hvor tiden strømmer ind i vores mørke" og "hvor engleskarer værner os", idet troen fører os bort fra verdens vilje, den har et moderhjerte mit i rummet, troen ved på forhånd, hvad vi har brug for, den er en evig faderstemme, der svarer, når vi ikke ved, at vi har kaldt, troen viser os den, vi savner, midt i sorgen, den følger os med håbet ind i verden "hvor vi fik en lille, vigtig rolle". Det sidste er en elegant henvisning til, at vi ikke skal tro, vi skal udmærke os ved at udføre gigantiske arbejder for Guds Riges fremme, men være klar til kun at få små, hverdagsagtige ting at gøre. Og det er alligevel vigtige ting.

Salme 42 *Som hjorten skriger ved det udtørrede vandløb, sådan skriger min sjæl efter dig, Gud*, versene 2-6, der er 1. rækkes læsning til 2. s. i fasten, er en af dem, der er gendigtet to gange. Den første gendigtning taler om den frygtelige dal, som ikke hører til i geografien, men i strofe 3, den midterste strofe, viser sig at være "en dal i sindets dyb så livsforladt", en depression, hvor vejen tilbage til kærligheden er ekstremt vanskelig. I strofe 4 kommer "en livsvarm ånde fra en anden verden" som en stille vind gennem den mørke dal. Vinden blæser vejen "frem til vi kan se" og en morgenhimmel stiger over smerten. Så ligger verden badet i et meningsskær, uendeligt og alt gennemtrængende "og bag ved sjælens skrig og længslen efter dig er vi beholdte børn i dine hænder".

Begge gendigtninger bærer præg af mødet med tidligere tiders populære malerier af en hjort, der brøler ved en skovsø, og som også har mindet mere end én om Grundtvigs gendigtning (DDS 410). Her er det den aftenskrigende frygtelige dal i strofe 2, der forfærder "hjorten ved dens skovsø".

Den anden gendigtning deler metrik med og kan synges som DDS 410.

I strofe 1 har vi allerede det kendte sofastykke i "Som hjorten der tørster ved søen" og strofe 2 ser sådan ud:

Jeg så den i barndommens skove
jeg så den i stuernes grå
det guldaldermalede ansigt
den måde den stirrede på,
i vandspejlet dådyrets øjne
de voksnes forklarede løgne,

jeg så og jeg så og jeg så.

Denne salme handler i øvrigt om som moderne menneske at føle en lignende tørstende gudsforladthed. Er Gud der overhovedet? Håbet vender dog tilbage i sjette og sidste strofe med erklæringen

En dag skal jeg stige tilbage
igennem den yderste klage
og gispe: Så *var* du der, Gud.

Har vi her noget der ligner Benedikte Støvrings overvejelser bag et salmevers? ”Jeg tænkte faktisk lidt på en... jeg tror bare, det er en kristen historie eller sådan en... ja, som siger noget om, at der er en, der går på stranden, der er to fodspor, Gud går ved siden af, den her med, at Gud er altid med. Lige pludselig så er der kun ét fodspor, når man har det svært og den her afmagt: ”Åh Gud! Hvorfor er der kun ét fodspor, så er du overhovedet ikke med, når man faktisk har brug for dig allermost!” - ”Det er fordi jeg bærer dig”³.

Salme 2 *Hvorfor er folkeslagene i oprør?*, 1. rækkes læsning til fastelavns søndag. Iben Krogsdals salme begynder ”Babylonisk af vælde er angsten”. De første tre strofer handler om at koncentrere sig om, ja føle sig tiltrukket af, ulykker af dimensioner, der kan udslette ens eget liv. I salmens to sidste strofer kommer trøsten i, at Gud nok skal se ”hvert eneste knæfald for mørket”, når han åbner sin himmel ”som et blændende rensende kar, og du bader os fri for det onde”. I sin Efterskrift gør Kirsten Nielsen opmærksom på, at der er en stærk inspiration fra Tom Kristensens digt *Asiatisk i Vælde er Angsten* fra Hærværk (1930).

Salme 116, *Halleluja. Jeg elsker Herren, for han har hørt min tryglen* er en del af Israels Halleluja (Salme 114-118). Den fungerer som 2. rækkes gammeltestamentlige læsning på skærtorsdag. Halleluja-salmen er i Iben Krogsdals gendigtning ”Det var din sidste aften” blevet en passionssalme, passende til placeringen i kirkeåret. Kirsten Nielsen spørger i sin Efterskrift: ”hvor får Krogsdal tilliden til, at det giver mening at synge et halleluja?” Halleluja-salmerne synges ved det jødiske påskemåltid. I forløbet af deres påskefejring er jøderne allerede befriet fra det egyptiske trællehus. Når man i det kristne forløb fejrer nadver skærtorsdag, forestår endnu langfredag med korsfæstelsen. Kirsten Nielsen mener, at ”Krogsdal tager den gamle salmist på ordet og vover at synge ”et fortvivlet og et nyt halleluja””.

Måske er der et andet perspektiv, hvad der ofte er i Iben Krogsdals digtning. Kirkens tidsdeling fulgte jødernes. Døgnet begynder med solnedgang og slutter næste dag på samme tid. Indtil reformationen var skærtorsdag blot begyndelsen til langfredag, aftengudstjeneste med fodvaskning efter Joh 13. Ved reformationen så man i Danmark-Norge muligheden for også at inddrage selve dagen skærtorsdag til katekismusprædiken om nadveren, hvorpå skærtorsdag blev en dag og uløseligt knyttet til det sidste måltid. Det er der, Iben Krogsdal kommer ind og skriver passionssalme til ære for nadveren og dens sammenhæng med den forestående langfredag. Hallelujaet dukker først op til allersidst

og gennem torsdagsmørket
i os, du holder af,
skal lyde et fortvivlet
og nyt halleluja

Hallelujaet står i kontrast til det sidste måltid og overladelsen af Jesus til at gå den tunge vej ”og ingen fader hjalp dig og ingen råbte nej!” Her kunne man gætte på inspiration fra Leonard Cohens formulering ”It's a cold and it's a broken Hallelujah” (Various Positions 1984), men hvor troen svigter hos Cohen, får vi her, trods fortvivlelsen, et ”nyt halleluja”, der ligger og glimter af det håb, som ”dyrene” langfredag går på rov efter.

Mit sidste eksempel skal være af Iben Krogsdals gendigtning af Salme 139 *Herre, du ransager mig og kender mig*, de første 12 vers, der er 2. rækkes læsning 16. s. e. trinitatis.

Jeg har i årevis ment, at nu var tiden moden til at give Birgitte Boye (1742-1824) en renæssance. Den sidste af hendes salmer, der var med i en dansk salmebog, endnu i DDS 1953, var netop hendes gendigtning af denne Davidssalme, *Alvidende! dit Øye mig randsager* fra 1778. Den var 1798 blevet omdigtet af Edv. Storm til Evangelisk-kristelig Psalmebog, og det var denne version, der havde holdt sig i omkring 200 år.

Iben Krogsdals gendigtning ”Du ser mig, min verden, min ukendte fremtid, mit mørke, mit spor” har overbevist mig om, at det ikke så meget er renæssance, vi trænger til, som det at komme videre. Det er en fin, original og loyal gendigtning af Salme 139. Måske med et for denne salmesamling karakteristisk udtryk i strofe 4 af i alt seks:

Du guider min krop i de lange tunneller af meningsløs nat
og følger mig tæt, når jeg findes i verden som evigt forladt

At læse disse salmer er en god oplevelse, en rejse i universet, både det ydre og det indre, hvor nye konstellationer hele tiden puffer til det overblik, man tror, man har. En serie af nye og berigende oplevelser sat sammen med overrumplende billeder af synd i alle størrelser. En gudstjenestebog, som kan nydes derhjemme og synges i kirken.

Det ville ikke være så ringe, hvis disse salmer blev almindelige i folkekirkens gudstjeneste.

OVE PAULSEN. Liturgihistoriker med særlig interesse for salmer som liturgiske led. Medarbejder ved *Martin Luthers psalmer i de nordiska folkens liv* 2008. Redaktionsmedlem *Hymnologiske Meddelelser* 1996-2005. Ansvarshavende redaktør for *Hymnologi - Nordisk tidsskrift* fra 2006. Medredaktør af og medarbejder ved *Luthers salmer på dansk. Tekst, melodi, liturgi og teologi*, 2017.

ove@hymnologi.com

Noter

¹ *De profundis. Ps 130-parafraser som faste led i dansk reformatorisk gudstjenesteorden 1529-1798.* Hymnologiske Meddelelser 1991 nr. 1, s. 3-28. En glemt side bragt i nr. 2, s. 113.

² Harald Bergstedts *Solen er saa rød, Mor* fra 1915. Se også mine samtaler med Iben Krogsdal på hymnologi.com

³ Hymnologi – Nordisk tidsskrift 2018, 1-2, s. 70.